

Внутрішній контроль і внутрішній аудит, як необхідність успішної діяльності для підприємств, установ, організацій вітчизняної економіки

У статті висвітлюються питання ефективності системи внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, визначається трактування понять внутрішнього контролю та аудиту, цілей та необхідності для успішної діяльності підприємств, установ організацій.

внутрішній контроль, внутрішній аудит, підприємство, компанія, менеджер, ризик

Безліч підприємств в усьому світі страждає від неефективного використання різного роду ресурсів - людських, фінансових, матеріальних, від недостатньо необхідної для прийняття правильних рішень інформації, ненавмисного і навмисного перекручування звітності, прямого шахрайства з боку персоналу та адміністративного апарату. Подібних проблем можна уникнути шляхом створення усередині самих компаній ефективної системи внутрішнього контролю.

Кожен з нас практично щодня застосовує самоконтроль або, іншими словами, внутрішній контроль. Це відбувається, коли ми закриваємо двері після виходу з будинку, перевіряємо рахунок у ресторані, купуємо страховку, вибираємо оптимальний маршрут руху, тощо.

А от деякі приклади недостатнього контролю, але вже стосуються найбільших підприємств: хакери проникають у систему електронних розрахунків банку і крадуть кілька сотень тисяч доларів; компанія-виробник автомобілів витрачає кілька мільйонів доларів на усунення несправності в гальмовій системі проданих автомобілів - престиж дорожче грошей; літак попадає в катастрофу через неякісне пальне і т.д. Усі ці негативні, а часом трагічні, події сталися, насамперед, через недостатньо ефективну систему внутрішнього контролю. Тому в сучасних умовах економіки, система внутрішнього контролю набуває особливої актуальності.

Будь-яка діяльність усередині організації відбувається в рамках двох систем. Одна - це операційна (організаційна) система, побудована для досягнення заданих цілей. Інша система - це система контролю, що пронизує операційну (організаційну) систему. Вона складається, у загальному виді, з політики, процедур, правил, інструкцій, бюджетів, системи обліку і звітності. Ця система спрямована в кінцевому результаті, на створення необхідних передумов і підвищення ймовірності того, що підприємство в цілому та її менеджери зокрема досягнуть поставлених цілей.

Ось чому розвиток внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту на сьогодні є виключно актуальним питанням. З'ясування місця і ролі внутрішнього контролю в системі контролю взагалі вимагає, насамперед, визначення його сутності. В зв'язку з цим основними завданнями даної статті є: по – перше, визначення сутності, цілей та концепцій внутрішнього контролю; по – друге, трактування понять внутрішнього аудиту та контролю; по – третє, з'ясування необхідності внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю для компанії.

Поняття внутрішнього контролю аж ніяк не нове. З'явившись у лексиконі ще на початку XVIII століття, воно еволюціонувало згодом. Як система контролю діяльності

підприємства це поняття сформувалося до початку ХХ сторіччя у вигляді сукупності трьох елементів: поділ повноважень, ротація персоналу, використання й аналіз облікових запасів. Пізніше функції внутрішнього контролю значно розширилися, перетворивши в організацію і координування дій, спрямованих на забезпечення збереження активів, перевірку надійності облікової інформації, підвищення ефективності операцій. Таким чином, нові функції вивели поняття внутрішнього контролю за рамки кола питань, що відносяться до звичайного бухгалтерського обліку. Еволюціонуючи і розширюючи сферу своєї діяльності, внутрішній контроль до кінця ХХ століття перетворюється в інструмент контролю за ризиками, де його функції тісно переплітаються з функцією керування ризиками, ризиком-менеджментом.

Внутрішній контроль це процес, спрямований на досягнення цілей компанії, і являється результатом дій посібника з планування, організації, моніторингові діяльності підприємства в цілому і його окремих підрозділів. Менеджери компанії повинні, по-перше, поставити мету і визначити завдання компанії й окремих підрозділів і побудувати відповідну структуру організації. І, по-друге, забезпечити функціонування ефективної системи діловодства і звітності, поділи повноважень, авторизації, моніторингу для досягнення поставлених цілей і рішення завдань [1].

Визначення внутрішнього контролю з погляду його бухгалтерського розуміння звучить у такий спосіб: внутрішній контроль є структура, політика, правила, процедури по забезпеченню збереження активів підприємств, організацій, установ і надійності бухгалтерських записів, що дає достатню впевненість у тім, що

- 1) транзакції належним чином авторизовані,
- 2) транзакції вчасно і точно відображає у звітності у відповідності зі стандартами обліку,
- 3) доступ до активів компанії здійснюється на підставі відповідної авторизації,
- 4) фізична наявність активів періодично звіряється з бухгалтерськими записами.

Тепер з'ясуємо чим внутрішній контроль відрізняється від інших видів контролю взагалі. Насамперед внутрішній контроль - це контроль зсередини компанії, на противагу зовнішньому контролю, такому як законодавче регулювання, контроль з боку зовнішніх контролюючих органів і т.п. У даному контексті поняття внутрішнього контролю синонімічно поняттям управлінського контролю, операційного контролю.

У працях вітчизняних учених досить докладно розглянуто сутність, завдання внутрішнього господарського контролю. Найповнішим переліком завдань є перелік, який визначили проф. Ф.Ф. Бутинець та доц. С.В. Бардаш [2]. Проте спеціалізація підприємства — це основний фактор, який у повному обсязі визначає завдання внутрішньогосподарського контролю.

Також, говорячи про внутрішній контроль, важливо усвідомлювати, що він корисний тільки в тому випадку, коли його спрямовано на досягнення конкретних цілей, і, перш ніж оцінювати результати контролю, необхідно визначити ці цілі. Є п'ять основних цілей внутрішнього контролю:

1. Надійність і повнота інформації.
2. Відповідність політиці, планам, процедурам, законодавству.
3. Забезпечення збереження активів.
4. Економічне й ефективне використання ресурсів.
5. Досягнення підрозділами компанії поставлених цілей і задач.

Концепція внутрішнього контролю містить у собі кілька компонентів.

По-перше, це внутрішнє середовище підприємств, тобто етичні цінності, стиль керування, процес прийняття рішень, делегування повноважень і прийняття відповідальності, політика у відношенні персоналу, компетентність співробітників і, що

украї важливо, відношення управлінського апарату підприємств до внутрішнього контролю.

По-друге, це аналіз і керування ризиками, підприємства на шляху досягнення своїх цілей.

По-третє, повсякденне здійснення контролю: облік і звітність, поділ повноважень, права доступу до активів, моніторинг.

По-четверте, система санкціонованого доступу до інформації - відповідна інформація повинна бути доступна тому, хто в ній має потребу в силу покладених на нього функціональних обов'язків.

По-п'яте, моніторинг самої системи внутрішнього контролю, потрібен для визначення його ефективності [3].

Тепер розглянемо структуру системи внутрішнього контролю.

Організація: проста організаційна структура з чіткими лініями підпорядкованості, відповідальність у рамках повноважень, звітність перед керівниками, можливість швидкого реагування при зміні як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, чітке визначення ролі і відповідальності кожного відділу, належний рівень контролю діяльності співробітників і періодична оцінка результатів їхньої роботи.

Політика: затверджується на рівні керівництва відповідно до цілей та завдань організації і викладається в письмовому вигляді, доводиться до відома співробітників, періодично переглядається й оновлюється в міру необхідності.

Процедури: забезпечують розмежування критичних функцій, максимально прості і зрозумілі, не суперечать і не дублюють один одного, періодично переглядаються й поліпшуються в міру необхідності.

Персонал: оцінка особистих якостей кандидатів при прийомі на роботу, професійні тренінги і курси, чітке визначення ролі і відповідальності.

Облік: необхідний для прийняття ефективних рішень, ведеться по організаційних підрозділах підприємств, організацій, установ.

Звітність: звіти своєчасні, прості і послідовні.

Бюджети: служать інструментом аналізу досягнення цілей, поставлених перед підрозділами, і сприяють поліпшенню координації діяльності різних відділів

Важливо відзначити, що метою підприємств повинно бути не створення системи контролю, яка б цілком гарантувала відсутність відхилень, помилок і неефективності в роботі, а системи, що допомагала б їх вчасно виявляти й усувати, сприяючи підвищенню ефективності роботи. Адже ресурси, спрямовані підприємством на створення надлишкового контролю, могли б бути використані для досягнення інших цілей і задач. Однак, навіть добре вибудована й організована система внутрішнього контролю має потребу в оцінці своєї ефективності як з погляду досягнення поставлених цілей, так і з погляду економічності. Цій меті служить, як уже говорилося, внутрішній аудит [4].

Внутрішній аудит є оцінкою надійності й ефективності існуючої системи внутрішнього контролю, а внутрішні аудитори - людьми, покликаними професійно провести таку оцінку. Основний метод внутрішнього аудиту - проведення якісного аудиту, вироблення ефективних рекомендацій і подальший контроль їхнього виконання.

Одним з найважливіших аспектів діяльності внутрішнього аудиту є визначення й аналіз можливих зовнішніх і внутрішніх ризиків при розробці і впровадженні нових проектів, а також вироблення рекомендацій, що дозволяють знизити рівень ризику або мінімізувати можливі втрати. Внутрішні аудитори також здійснюють моніторинг витрати фондів по різних проектах або програмах, аналізують фінансову й управлінську звітність компанії та її своєчасність. Внутрішні аудитори дають оцінку

укладеним контрактам і виконанню сторонами своїх контрактних зобов'язань. Внутрішні аудитори залучаються для оцінки систем контролю в рамках існуючих і знову впроваджуваних інформаційних систем.

Внутрішній аудит повинний довести співробітникам компанії свою необхідність і корисність як послугу, якою вони поки не завжди готові скористатися, оскільки відношення до внутрішніх аудиторів у підприємствах неоднозначне. Багато чого залежить від внутрішньої культури підприємства і готовності менеджерів до співробітництва з ними. На жаль, персонал не завжди усвідомлює, що аудитор контролює не виконавців, а робочий процес, виявляючи недоліки існуючих процесів, правил і процедур і тим самим допомагаючи підприємствам досягати кращих результатів. [4]

Внутрішній аудит служить, у першу чергу, інтересам менеджерів підприємства. Ефективна система внутрішнього аудиту може знизити витрати підприємства на аудит зовнішній, хоча і не може цілком його замінити.

Зупиняючись коротенько на моделі внутрішнього аудиту вітчизняних організацій, слід зазначити, що вона далека від західного варіанту і складається з двох основних напрямків. Перше - це ревізія, що фокусується на перевірці збереження й ефективному використанні активів, виявленні і ліквідації заборгованостей та нестач. Друге - це власне, і є внутрішній аудит, що має метою забезпечити достовірність бухгалтерсько-фінансової звітності та сприяти збереженню активів підприємств. Як показує приклад деяких українських організацій, відбувається осмислення західної практики внутрішнього аудиту і зближення українського і західного розуміння цілей і методів внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит переростає з функції, спочатку орієнтованої на перевірку фінансово-бухгалтерської звітності, у функцію, що охоплює всі аспекти діяльності підприємств.

Таким чином можна зробити висновок, що внутрішній контроль та внутрішній аудит є необхідною складовою для вітчизняних організацій, так як система внутрішнього контролю спрямована саме на створення необхідних передумов і збільшення можливості того, що підприємство в цілому досягне конкретно поставлених цілей. Внутрішній аудит: служить інтересам менеджерів, проводить аналіз можливих ризиків при впровадженні нових проектів, контролює відображену фінансово - управлінську звітність, допомагає ефективно виконувати покладені на працівників обов'язки та є заходом за допомогою якого існує можливість зниження витрат компанії.

Список літератури

1. Іваненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб. – К.: Знання - Прес, 2003. – 349с.
2. Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Малюга Н. М., Петренко Н. І. Контроль і ревізія. – 2-ге вид., доп. і перероб.: Підручник. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 512с.
3. Сонін О. Внутрішній контроль і внутрішній аудит – необхідність для компаній. – audit. Ru.
4. Дорош Н. І. Аудит: методологія і організація К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 402с.

В статье освещаются вопрос эффективности системы внутреннего контроля и внутреннего аудита, определяется определение понятий внутреннего контроля и аудита, целей и необходимости для успешной деятельности предприятий, учреждений организаций.

In article are illuminated question to efficiency of the system of the internal checking and internal audit, is defined determination notion internal checking and audit, integer and need for successful activity enterprise, institutions organization.